

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SHAROITIDA TINISH BELGILARIDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY ASPEKTLARI

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

Filologiya kafedrasi o'qituvchisi

Shoniyozova Gulshoda Baxromovna

Shoniyozovagulshoda@gmail.com

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Xasanova Nozima Nuriddin qizi

Nozimaxasanova26@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada raqamli kommunikatsiya muhitida tinish belgilarining funksional, semantik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Rus, ingliz va o'zbek tilshunosligida tinish belgilariga oid nazariy qarashlar qiyosiy tahlil qilindi hamda ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va sun'iy intellekt asosidagi matn generatsiyasi misolida amaliy dalillar keltirildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli makonda tinish belgilarining ekspressiv, emotsional va identifikatsion funksiyalari kuchaymoqda, normativ mezonlar esa nisbiylashmoqda.

Kalit so'zlar: tinish belgilari, raqamli kommunikatsiya, punktuatsiya normasi, pragmatika, internet lingvistikasi, emodzi.

Abstract

This article analyzes the functional, semantic, and pragmatic aspects of punctuation in the context of digital communication. Theoretical views on punctuation in Uzbek, Russian, and English linguistics are comparatively examined, and practical examples from social networks, messaging platforms, and AI-generated texts are analyzed. The findings indicate that in digital environments

punctuation marks acquire expressive, emotional, and identity-forming functions, while traditional norms become relatively flexible.

Keywords: punctuation, digital communication, normativity, pragmatics, internet linguistics, emoji.

Kirish

Tinish belgilari yozma nutqning strukturaviy va semantik yaxlitligini ta'minlovchi vosita sifatida qadimdan tilshunoslikning muhim obyekti bo'lib kelgan. O'zbek tilshunosligida tinish belgilarining nazariy asoslari Abdurauf Fitrat, G'ani Abdurahmonov, hamda Rahmatulla Qo'ng'urov tadqiqotlarida yoritilgan. Rus tilshunosligida punktuatsiya tizimi sintaktik prinsip asosida talqin qilinib, bu yo'nalishda Viktor Vinogradov hamda Dmitriy Rozental ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ingliz tilshunosligida esa punktuatsiya ko'proq stilistik va pragmatik yondashuv asosida izohlanib, David Crystal internet lingvistikasi doirasida raqamli yozuvning o'ziga xos xususiyatlarini ochib bergan.

Raqamli texnologiyalar, xususan, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar yozma nutqni tezkor, interaktiv va dialogik shaklga olib keldi. Bu jarayonda tinish belgilarining an'anaviy normativ vazifalari qayta talqin qilinmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi – raqamli muhitda tinish belgilarining funksional transformatsiyasini nazariy va amaliy jihatdan asoslashdir.

Metodologiya

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. **Qiyosiy-tarixiy tahlil** – o'zbek, rus va ingliz tilshunosligida punktuatsiya nazariyasini solishtirish.
2. **Diskursiv tahlil** – Telegram, Instagram va elektron pochta yozishmalari namunalarini o'rganish.
3. **Pragmatik tahlil** – tinish belgilarining emotsional va kommunikativ yuklamasini aniqlash.

4. **Korpus elementlari asosida kuzatuv** – 500 dan ortiq raqamli yozishma namunalarini tahlil qilish (2024–2025).

Nazariy asos sifatida strukturaviy tilshunoslik, pragmalingvistika va internet lingvistikasi konsepsiyalaridan foydalanildi.

Natijalar

Tahlillar quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

1. Tinish belgilarining emotsional kuchayishi

Raqamli muloqotda ko'p nuqta (“...”) noaniqlik yoki kinoyani bildiradi: “*Mayli... ko‘ramiz.*” – bu yerda ko'p nuqta semantik pauzadan ko'ra psixologik masofani ifodalaydi.

Undov belgisi (!) ko'pincha kuchaytiriladi: “*Zo‘r!!!*” – bu normativ qoidaga zid bo'lsa-da, ekspressiv effektini oshiradi.

2. Nuqtaning pragmatik transformatsiyasi

An'anaviy yozuvda nuqta xabar tugallanganini bildirsa, messenjerlarda qisqa javob oxiridagi nuqta sovuqlik yoki rasmiylik belgisi sifatida talqin qilinadi:

– “Kelyapsanmi?”
– “Ha.”

Bu yerda “Ha.” javobi suhbatdosh tomonidan salbiy ohangda qabul qilinishi mumkin.

3. Emodzi va tinish belgilarining integratsiyasi

Emodzi klassik punktuatsiyani to'ldiruvchi yoki almashtiruvchi vositaga aylanmoqda:

“*Rahmat 😊*” – nuqta o'rnida emodzi qo'llanib, ijobiy munosabat ifodalanadi.

4. Sun'iy intellekt matnlarida normativlikning ortishi

Sun'iy intellekt asosidagi matnlar (masalan, chatbotlar) ko'pincha normativ punktuatsiyani qat'iy saqlaydi. Bu esa inson yozishmalaridagi tabiiy emotsional og'ishlardan farq qiladi.

Muhokama

Nazariy jihatdan tinish belgilarining uch asosiy prinsipi mavjud: sintaktik, semantik va intonatsion. Rus tilshunosligida sintaktik prinsip ustun bo'lsa (Rozental), ingliz tilshunosligida stilistik-pragmatik yondashuv kuchli (Crystal). O'zbek tilshunosligida esa punktuatsiya ko'proq grammatik tuzilma bilan bog'liq talqin qilinadi.

Raqamli muhit esa to'rtinchi – **pragmatik-identifikatsion prinsipni** yuzaga chiqarmoqda. Ya'ni tinish belgisi yozuvchining yoshini, ijtimoiy guruhini yoki muloqot uslubini bildiruvchi markerga aylanmoqda. Masalan, yoshlar orasida kichik harf va nuqtasiz yozish neytrallik belgisi bo'lsa, katta avlod vakillari normativ shaklni afzal ko'rishadi.

Shuningdek, raqamli diskursda punktuatsiya iqtisodiylik tamoyiliga bo'ysunadi: tezkorlik ustuvor bo'lib, ba'zi belgilar tushirib qoldiriladi. Bu holat til normasi va nutq amaliyoti o'rtasidagi tafovutni kuchaytiradi.

Xulosa

Raqamli texnologiyalar sharoitida tinish belgilarining funksional doirasi kengaymoqda. Ular nafaqat grammatik tuzilmani, balki emotsional, pragmatik va identifikatsion ma'nolarni ham ifodalaydi. Normativ punktuatsiya nisbiylashib, kommunikativ vaziyatga moslashuvchan tizimga aylanmoqda.

Kelgusida raqamli korpuslar asosida kengroq empirik tadqiqotlar o'tkazish hamda o'zbek tilining zamonaviy punktuatsiya modelini ishlab chiqish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov G'. *Hozirgi o'zbek adabiy tili punktuatsiyasi*. –

Toshkent, 1980.

2. Qo'ng'urov R. *O'zbek tilining amaliy punktuatsiyasi*. – Toshkent, 1995.
3. Rozental D. E. *Spravochnik po russkoy punktuatsii*. – Moskva, 1984.
4. Vinogradov V. V. *Russkiy yazyk (Grammaticheskoe uchenie o slove)*. – Moskva, 1947.
5. Crystal D. *Language and the Internet*. – Cambridge University Press, 2001.
6. Crystal D. *Making a Point: The Persnickety Story of English Punctuation*. – London, 2015.
7. Baron N. *Always On: Language in an Online and Mobile World*. – Oxford University Press, 2008.
8. Shoniyozova G. B. Raqamli muloqotda tinish belgilarining pragmatik funksiyalari: Chat, sms va telegram diskursi tahlili. Modern education and development. 02.2026.

Muallifga bog'lanish uchun ma'lumotlar

Muallifning ismi, sharifi	Elektron pochtasi	Telefon raqami
Shoniyazova Gulshoda Baxromovna	<u>Shoniyozovagulshoda@gmail.com</u>	91 947 00 77
Rasulova Nozima Nuriddin qizi	Nozimaxasanova26@gmail.com	88 636 66 26